

SAKSAFON ENSTRÜMANI İÇİN YAZILAN SONAT TÜRÜNÜN EVRİMİNDE İCRACI VE BESTECİNİN ETKİLEŞİM YÖNLERİ

Looking At The Communication Between Composers and Performers in the Evolution of Sonata for Saxophone

Öğr.Gör. İğbal ORUJOV

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Erzincan/Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5685-5628>

ABSTRACT

Makale, icracılık sorunlarının geniş yelpazesini kapsayan, icracı ile saksafon enstrümanı için eserler yazan besteci yaratıcılığı arasındaki etkileşimin yönlerini tanımlamak için çalışılmıştır. XX. yüzyılın müzik performansında saksafonun teknik ve ifade imkanlarının özgüllüğünün ve kullanım derecesinin gerekçelendirilmesi, sonat türünün temelinde mümkün hale gelmiştir. Sadece besteci düşüncesinin özelliklerini değil, aynı zamanda saksafon üzerinde performansın ana eğilimlerini de yansıtan birçok parlak eserler ortaya çıkmıştır. Saksafon için icra performansı ve besteci yaratıcılığı arasındaki etkileşim açısından, sonat türünün oluşumunun tarihsel aşamaları, özellikleri, tür stili değiştirme süreçleri ve sınıflandırma kriterleri analiz edilmiştir. Bu enstrüman için tipik performans olasılıklarının yanı sıra saksafon için sonat türünün evrimsel gelişimindeki tarihsel ilerlemesinin bir açıklaması verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İcracı, Besteci, Saksafon, Sonat

ÖZET

This article deals with the aspects of the interaction between such a complex and multifaceted phenomenon as a "performance school" and composer's pieces for a saxophone. Performing school is a kind of phenomenon which covers a wide range of performing and pedagogical problems. The sonata for saxophone as a genre has become a kind of indicator that reveals artistic and technical possibilities of the saxophone. Analyzing this genre, it is possible to observe a large number of original works, which reflect all the specific trends describing the music art of the twentieth century. The sonata reflects both the peculiarities of the composer's way of thinking and allows considering main techniques of using artistic and technical capabilities of playing a saxophone in this period. Paying attention to the interaction of performing schools and composing art for saxophone the author of the article analyzes historical stages of sonata formation as a genre, its main features, processes, genre-style modifications and some criteria within classification. The author provides an overview of typical performing features of the saxophone and their characteristics. Moreover, the analysis of these processes makes it possible to consider not only the evolution of the sonata genre, but also to follow historical trends and saxophone performing school.

Keywords: Performer, Composer, Saxophone, Sonata

1. GİRİŞ

3 Şubat 1844'te Paris'teki konserinde H. Berlioz saksafon sesiyle birçok müzisyeni şaşırttı. J. Rossini "bundan güzel bir şey daha önce hiç duymamıştım" diye itiraf etti, J. Meyerbeer "İşte benim için sesin mükemmelliği!" diye coşkuyla haykırdı (Иванов, 1990). J. Bizet ayrıca enstrümanın tınısı ifadesinin benzersizliğini de kaydetti: "Sadece bir saksafon, sınırlandırılmış güç ile gölgelenmiş hassasiyet ve tutkuyu taşıyabilir" (Иванов, 1990). Bir asırdan fazla bir süre sonra, müzisyenlerin saksafon hakkında çok daha etkili olan, "muazzam tonlama yetenekleri - kahkahaları taklit etme yeteneği, abartılı glissandoları, tınıdan kolayca çıkarılabilen "soyтары" seslerinin unsurları" olduğuna dikkat edilmelidir (Стравинский, 1971). A. Petrov¹ şöyle yazdı: "Saksafon doğal zengin olanaklar, esnek bir titreşim tonu, zenginlik, derinlik ve sesin ifadesi ile

¹ Andrey Petrov (02.09.1930 - 15.02.2006) Rus bestecisi.

donatılmıştır. Tür dönüşümü yeteneğine sahiptir: eski müzikte katı ve ciddi, senfoni müzikte siirsel, cazda etkileyici ve yaramaz olabilir” (Иванов, 1990).

Saksafon birçok yönden eşsiz bir enstrümandır. Her şeyden önce, kendine özgü ses rengi, geçmişin ve günümüzün birçok seçkin müzisyenin oybirliğini almıştır. Senfoni orkestra enstrümanları uzmanı, orkestrasyon ustası, temel “Modern Enstrümantasyon ve Orkestrasyon Üzerine Büyük İnceleme” bilimsel eserinin yazarı H. Berlioz 1842 - 1843 yılları çalışmalarında “Saksafon, enstrümanların doğası gereği karşılaştırılmaz olduğunu yazdı: hoş titreşimli, mukavemetli ve yumuşatıcı sese uygundur. Saksafonun sesi tamamen sıra dışıdır ve modern bir orkestrada duyulabilecek tonların hiçbirine benzemez. Kamış sayesinde saksafon sesi kolayca yükseltebilir veya hafifletebilir. Üst registerlerde, melodik ifadeyi artırmak için başarılı bir şekilde kullanılacak heyecanverici ve titreşimli sesler üretir. Bu enstrüman muhtemelen asla hızlı pasajları ve karmaşık arpejleri çalmak için uygun olmayacaktır - ancak az registerli enstrümanlar da kolay geçişler için tasarlanmamıştır. Bu nedenle, pişman olmaktan ziyade, saksafonu kötüye kullanmanın ve sesinin görkemli doğasını ihlâl etmenin imkansız olacağına sevinmek daha iyidir” (Берлиоз, 1972).

Saksafonun performans ekolünün tarihsel gelişimi (saksafonun zengin teknik ve sanatsal yeteneklere sahip bir enstrüman olarak oluşumu ve geliştirilmesi döneminden başlayarak) her zaman bestecinin yaratıcılığı ile yakından ilişkilidir (Шапошникова, 1983; Шапошникова, 1985). Eserlerin sanatsal ve teknik karmaşıklığı temel olarak saksofoncuların performans yetenekleri tarafından belirlendi, yani doğrudan eserin yazıldığı dönemin ekolünün karakteristik özellikleri ile ilişkilendirildi. Evrimin her aşamasında, saksafonun yeni bir tarzda seslenmesi aktif bir araştırmanın sonucudur. Buradaki en önemli hususlar, acımasız tımsal deneyler, enstrümanın yeni teknik, etkileyici ve performans yeteneklerini sürekli olarak arama gibi faktörlerdendi (Вискова, 2009; Иванов, 1993; Иванов, 1997). Tüm bu süreçler, aynada olduğu gibi, öncelikle bestecinin çalışmasına yansıtıldı ve bir çok besteciden saksafon müzik türlerinin ufuklarını cesurca genişletmelerini sağladı.

Saksafon için sonat türü, sadece saksafonun sanatsal ve teknik özelliklerinin ortaya çıkarmakla kalmayıp, aynı zamanda enstrümandaki tüm performans sürecinin karakteristik eğilimlerini de yansıtan bir tür göstergesi haline geldi. Sonat türü çerçevesinde, saksafoncu repertuarının yapıtları haline gelen birçok parlak eserler ortaya çıktı: “Hot sonata” (E. Schulhoff²), “Fuzzy bird sonata” (T. Yoshimatsy³), Saksafon için solo sonat (İ. Pekhin⁴), vb. Tüm saksafon sonatları genellikle dünyanın dört bir yanından saksofoncular tarafından icra edildi. Onlar, kuşkusuz sanatsal değere sahip olan, saksafonun teknik ve etkileyici araçlarının yorumlanmasında cesur yaratıcı aramalar ve besteciler keşfedirler. Buna rağmen, müzikolojide, bir icra ekolu ve besteci çalışmasının etkileşimi sorunu henüz bilim adamlarının özel ilgisine konu olmamıştır.

Makale konusunun XX. yüzyılın müzik kültürünün besteci mirasının ve saksafon sonatının sınıflandırılmasına ilişkin bilimsel makalelerin eksikliği bağlamında, saksafon için yaratıcılık eğilimlerini dikkate almayı amaçlayan araştırmanın uygunluğundan kaynaklanmaktadır. Bu arada, sistemleştirmeler sadece sonat türünün tarihsel gelişiminin dinamikliği değil, aynı zamanda enstrümanın kendisini de yansıtır.

Makalenin amacı - besteci yaratıcılığının etkileşiminin özelliklerini ve XX. yüzyılın müzik kültüründe icracılık uygulamalarını saksafon için sonat türünün materyali üzerinde ele almaktır. Sırasıyla aşağıdaki hedefler belirlendi: icracılık ekolu ve besteci pratiği arasındaki etkileşim modellerini belirlemek ve saksafon için sonat türü olgusunu, icracılık ekolu ve besteci yaratıcılığı arasındaki etkileşimin tüm yönlerinde bütünsel bir fenomen olarak kanıtlamak.

² Erwin Schulhoff (08.06.1894 - 18.08.1942) Çek besteci ve pianocu.

³ Takasi Yoshimatsy (18.03.1953) Japon besteci.

⁴ Igor Pekhin (25.03.1941) Rus bestesi.



2. SONAT TÜRÜNÜN EVRİM AŞAMALARI

Enstrümanın teknik ve etkileyici özelliklerinin kullanımı, belirli bir sosyokültürel bağlama uygun olarak saksafon için sonat türünün gelişiminin açık bir şekilde periyodize edilmesini içerir. Burada üç dönem açığa çıkarılmaktadır (Понькина, 2009).

İlk dönem (30'lu - 40'lı yıllar) - sonat türünün oluşum aşaması. Bu dönem Batı Avrupa müzik kültüründe müzik dili alanında önemli değişiklikler olmasına rağmen, bir bütün olarak tüm sonatlar klasik sonat döngüsünün düzenleyici özelliklerini korumaktaydı. Bu sonatlardaki saksafon partisi, enstrümanın karakteristik özelliklerini tam olarak ortaya koymuyordu ve bir klarnet için yazılmış şekilde gösterilirdi. Bu tür eserler arasında V. Jacobi⁵, E. Knorr⁶, P. Creston⁷, A. Cherepnin⁸, M. Sutherland⁹ ve diğerlerinin eserleri örnektir.

İkinci dönemde (50'ler - 60'lar) klasik - romantik eğilimlerin işaretleri korunmaktadır. Özellikle alternatif parçaların normlarında ve kompozisyon şemalarında ortaya çıkan, gelişimsel dramaturjinin klasik prensiplerinin reddedilmesi öngörülmektedir. Her şeyden önce, sonat formunun yapısında temel klasik form yapısı oranları değişmekte: sonat formlarının yapısına varyasyon unsurları dahil olur, yardımcı parti kısmının kapsamı önemli ölçüde genişletilir, gelişme bölümünün yerini az çok gelişmiş bir bölüm alır ve bazen ilk bölümün normatif sonat formunun yerine üç bölümlü veya iki bölümlü bir hisse gelir. Aynı zamanda, saksafon partisi büyük bir tonsal ifade ve tematik gelişim özgürlüğü, "vokal - konuşma ifade edilebilirliği" (M. Крупей, 2003) kazanır, ancak önemli virtüözlük farklılığı göstermemekte. Bu bağlamda, örnek olarak, R.Gunter¹⁰, L.Delden¹¹, P.Dubois¹², H.Sauguet¹³'in sonatlarını göstermek olur.

Üçüncü dönem (70'ler - 90'lar) sonatlar için besteci yaklaşımı açısından en ilginç olanıdır. Sonat "ağacının" dört icracılık dalı arasında açık bir ayırım vardır:

solo saksafon için sonat

saksafon ve piyano için sonat

saksafon ve herhangi bir enstrümanla birlikte piyano eşliğinde sonat

topluluk (caz grubu dahil) veya bir orkestranın eşlik ettiği sonat (Понькина, 2009).

Sonatların müzik dili ve kompozisyon özellikleri daha karmaşık hale geliyor, saksafon partisi caz ve geleneksel olmayan performans teknikleri bolluğu, büyük özgürlük ve bağımsızlık, ifade bakımından dikkat çekiyor. Bütün bunlar en çok R.Muczynski¹⁴, B.Tuthill¹⁵, E.Denisov¹⁶, V.Archer¹⁷, E.del Borgo¹⁸, P.Woods¹⁹, Y.İschenko²⁰, D.Maslanka²¹, J.Field²², T.Yoshimatsu, S.Pilyutikov²³, A. Zolkin²⁴'in eserlerine yansımıştır.

⁵ Victor Jacobi (27.10.1883 - 10.12.1921) Macar besteci, klasik Macar operetinin yaratıcısı.

⁶ Ernest Knorr - Alman besteci

⁷ Paul Creston (10.10.1906 - 24.08.1985) Gerçek ismi Joseph Guttoverdi, Amerikalı besteci.

⁸ Alexandr Cherepnin (20.01.1899 - 29.09.1977) Rus besteci,piyanist ve müzik teorisyeni.

⁹ Margaret Ada Sutherland (20.11.1897 - 12.08.1984) Avustralyalı besteci.

¹⁰ Raphael Günter (30.04.1903 - 19.10.1960) Alman besteci.

¹¹ Lex van Delden (10.09.1919 - 01.07.1988) Hollandalı besteci.

¹² Pierre - Max Dubois (01.03.1930 - 29.08.1995) Fransız klasik müzik bestecisi.

¹³ Henri Sauguet (18.05.1901 - 22.06.1989) Fransız besteci.

¹⁴ Robert Muczynski (19.03.1929 - 25.05.2010) Polonya - Amerikalı besteci.

¹⁵ Burnet Corwin Tuthill (16.11.1888 - 18.01.1982) Amerikalı besteci.

¹⁶ Edison Denisov (06.04.1929 - 24.11.1996) Rus bestecisi.

¹⁷ Violet Archer (24.04.1913 - 21.02.2000) Kanadalı besteci ve piyanist.

¹⁸ Elliot del Borgo (27.10.1938 - 30.05.2013) Amerikalı besteci.

¹⁹ Phil Woods (02.11.1931 - 29.09.2015) Amerikalı caz alto saksafoncu ve bestecisi.

²⁰ Yuriy İschenko (05.05.1938) Ukraynalı besteci.

²¹ David Maslanka (30.08.1943 - 07.09.2017) Amerikalı besteci.

²² John Field (26.07.1782 - 30.09.1837) İrlandalı piyanocu ve besteci.

²³ Sergey Pilyutikov (03.04.1965) Ukraynalı besteci.



3. SONAT BESTECİLİĞİNİN TİPOLOJİSİ

Saksafon için önerilen sonat tipolojisi, bir yandan enstrümanın akademikleştirilmesi, diğer yandan tarihsel tarzdaki besteci yaratıcılık sistemlerinin dönüşüm süreçlerinin bir yansıması sonucu gelişmiştir. Sosyokültürel durumun özelliklerine dayanarak, saksafon için sonatın aşağıdaki tür içi türleri özetlenmiştir: Neo - barok, Neo - klasik, Neo - romantik, folklor, caz, avangart (Понькина, 2009).

Saksafon için sonatın evrimi sırasında, türün karakteristik eğilimleri belirlendi (Понькина, 2009). Bunlardan birincisi, hem sonatın bileşimini, hem de solo bölümde orijinal performans tekniklerinin kullanımını ve ayrıca saksafon için performans kompozisyonundaki değişikliği (özellikle bir orkestra ve caz topluluğu ile birlikte) etkileyen ino tür²⁵ etkileridir.

Saksafon sonat türünün bir diğer ayırt edici özelliği programlamadır. Bestecinin XX. yüzyıldaki pratiğinin bu türün çalışmalarındaki evrimi bağlamında, açık veya gizli programlamaya dikkat çekici bir eğilimi vardır. Bu çizginin kapsamı komik - humor ve ironiden sarkazm²⁶ ve grotesk²⁷'e kadar genişliyor (örneğin Y. Ishchenko ve M. Turyaba'nın sonatları). Türün gelişmesinin olgun döneminde, lirik bölüm, yüzyılın ikinci yarısında semptomatik²⁸ olan müzikal anlambilim ile zenginleştirilir - meditasyondan farklı psikolojik durumların (E. Denisov ve S. Pilyutikov'un sonatları) ince derecelerine kadar, döngünün müzikal dramaturjisini etkileyen ve parçaların birincil oranını değiştirene kadar.

4. TÜR TARZI ETKİLEŞİMLER

Türün gelişiminin olgun döneminde, stilistik olmayan eğilimlerin bir başka uzantıları - allusion²⁹ ve alıntılar da dahil olmak üzere, bir dizi faktörler de hisedilmekte. Birçok besteci, belirli stilistik normların ve yazma yöntemlerinin farklı oranlarında üslup sentezini ve kombinasyonunu tercih eder. Saksafon için parçaların çoğu, bu enstrümanın sesinin kapsamlı cephaneliği sayesinde, akademik ve caz müziği gibi görünen iki kutuplu kürenin "difüzyon (geçişme) süreci"nin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır (М.Крупней, 2006). Saksafon için sonatın tür alanının böyle bir uzantısı, semantik anlamda önemli bir kadansın varlığı olarak, bu tür sentezinin karakteristik özelliklerinin ortaya çıkmasına neden oldu. Caz stili ve saksafon çalma şekli başından beri konser - improvise (doğaçlama) karakteri taşımaktadır (Бутман, 2006; Воронцов, 2007). Bu bakımdan, kadans burada oldukça doğal görünüyor. Bilindiği gibi, kadans solo enstrümantal konçerto türünün en çarpıcı özelliklerinden biridir (Назайкинский, 2003). Bu değişiklikler sonat türünün doğasını değiştirir ve genellikle bu tür saksafon monologuna dönüşen kadansların semantik³⁰liğinin yeniliğini belirler. Kadansların buradaki özelliği, tını-ses ve etkileyici yönlerine odaklanarak, enstrümanın teknik ve virtüözlük yeteneklerinin kasıtlı olarak ortaya çıkmasının reddedilmesidir. Kadansın tipik bir ifade unsuru: kadans geçidi (pasaj), kadans bölümü; kadans parçası (Понькина, 2009).

XX. yüzyılın müzik kültüründe meydana gelen değişiklikler, ritmik, metrik ve teknik açıdan çok daha karmaşık olan saksafon için sonatın solo kısmına da yansımıştır. Saksafonun etkileyişi performansının gelişmesinde çeşitli yönlerden bahsedilebilir. Bunlar arasında, ana olanlar, saksafonun performans semantikliğinin geleneksel olmayan performans teknikleri ile zenginleştirilmesi, enstrümanın ifade yetenekleri hakkındaki olağan fikirleri önemli ölçüde genişletmesi ve tını-renk yeteneklerine daha ayrıntılı dikkat edilmesi gibi yönlerle temsil edilir.

²⁴ Anatoliy Zolkin (20.03.1942) Ukraynalı besteci.

²⁵ tür dışı

²⁶ *yun.* σαρκασμός - alaycılık, kinaye, mecaz.

²⁷ *fr.* grotesque, *ital.* grottesco - (tuhaf, çirkin, garip) görüntünün gerçek özelliklerinin kasıtlı olarak abartılması veya bozulmasıyla ilişkili sanatsal teknik.

²⁸ belirtili

²⁹ bilinen gerçekler, tarihi olaylar, edebi eserlerden oluşan ipucu ve benzeri.

³⁰ gösterge ve işaret sistemlerinin anlam ve anlamı ifade etme aracı olarak incelendiği göstergebilim ve dilbilimin bir bölümüdür.



Sonatin tür alanının genişletilmesi, saksafonun yeni bir yorumuna ve tını sonoristiklerinde³¹ güncellemeye yol açtı. Bununla birlikte, tür ve yabancı tarzı etkiler, saksafon için sonata kadansın dahil edilmesine yol açtı, teknik ve etkileyici yeteneklerinin zenginleştirilmesi, saksafoncunun icra tarzının tüm eylemlerini kesin bir incelemesini gerektiren yeni, tamamen alışılmadık performans tekniklerinin ortaya çıkmasına yol açtı (Апатский, 2006; Леонов, 2014; Пушечников, 1985).

5. SONUÇ

Böylece, saksafonun icrası ve besteci yaratıcılığında gerçekleşen süreçleri inceledikten sonra, saksafon ekolu ve saksafon için besteci yaratıcılığının etkileşim yönleri ile ilgili aşağıdaki sonuçları çıkarabiliriz:

- ✓ Saksafon icracılık ekolunun tarihsel gelişimi, bu enstrüman için yazan besteci yaratıcılığı ile yakından bağlantılıdır;
- ✓ Saksafon performansında meydana gelen süreçler göz önüne alındığında (enstrümanın teknik ve ifade aracının kullanımının analizine dayanarak), saksafon için sonat türünün üç gelişim süresi doğrulandı; bunların farkları sosyokültürel bağlamda belirlendi;
- ✓ XX. yüzyıl boyunca saksafon performansındaki meydana gelen değişiklikler (saksafon icracılık ekolunda) saksafon sonat türünün solo kısmına yansımıştır;
- ✓ Enstrümanın ritmik, metrik, teknik ve sanatsal açıdan önemli ölçüde daha karmaşık olduğu sonat türünün saksafon için geliştirilmesinin üçüncü dönemi, saksafonun teknik ve ifade araçlarını kullanmanın en yenilikçi olduğu düşünülebilir.

Saksafonu icra etmenin performans araçlarının geliştirilmesinde çeşitli yönere dikkat çekilebilir: saksafonun performans anlamını geleneksel olmayan performans teknikleri ile zenginleştirmek, saksafonun tını - rengini, tını - sonoristik, saksafonun etkileyici ve teknik yeteneklerini güncellemek.

КАУНАКÇA

Апатский, В. (2006). Основы теории и методики духового музыкально-исполнительского искусства. К.: НМАУ имени П. И. Чайковского, s. 430

Берлиоз, Г. (1972). Большой трактат о современной инструментровке и оркестровке : в 2-х т. / Гектор Берлиоз ; [с доп. Р. Штрауса]. — Москва, Музыка, Сilt. 1. s. 306.

Бутман, И. (2006). Саксофон – инструмент не академический , Музыкальные инструменты. № 12. s. 10-12.

Вискова, И. (2009). Пути расширения выразительных возможностей деревянных духовых инструментов в музыке второй половины XX века: МГК имени П. И. Чайковского, s. 17

Воронцов, Ю. (2007). Саксофон: и классика, и джаз // Музыкальные инструменты. № 13. s. 28-29.

Иванов, В. (1990). Саксофон: популярный очерк / Владимир Иванов. Москва, Музыка, s. 62.

Стравинский, И. (1971). Диалоги с Р. Крафтом. Воспоминания. Размышления/И. Стравинский. Ленинград, Музыка, s. 414.

Иванов, В. (1990). Саксофон: популярный очерк / Владимир Иванов. Москва, Музыка, s. 62.

Иванов, В. (1993) Основы индивидуальной техники саксофониста. Москва, Музыка, s. 55.

Иванов, В. (1997). Современное искусство игры на саксофоне: проблемы теории, истории и практики исполнительства: Москва, s. 40.

³¹ sonorism - ağırlıklı olarak renkli sesleri kullanan bir tür modern kompozisyon tekniği.



Иванов,. В. (1990). Саксофон. Москва, Музыка, s. 62.

Крупей,. М. (2003). Саксофон в контексті розвитку музичного виконавства // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського, Вип. 26. Кн. 9. s. 269-284.

Крупей,. М. (2006). Tez Adı: Сильові основи формування виконавської майстерності саксофоніста (у контексті музичної творчості ХІХ – ХХ століть), Одеса, s. 236.

Леонов,. В. (2014). Основы теории исполнительства и методики обучения игре на духовых инструментах. Ростов н/Д: Издательство РГК им. С. С. Рахманинова, s.346.

Назайкинский,. Е. (2003). Силь и жанр в музыке. Москва, Владос, s.248.

Понькина,. А. (2009). Саксофон в музыкальной культуре ХХ века (на материале сонатного творчества зарубежных и украинских композиторов). Харьков, s. 257.

Пушечников,. И. (2005). Искусство игры на гобое: история, теория, методика, педагогика. СПб.: Композитор, s.312.

Шапошникова,. М. (1985). К проблеме становления отечественной школы игры на саксофоне // Актуальные вопросы теории и практики исполнительства на духовых и ударных инструментах. М.: ГМПИ имени Гнесиных, Вып. 80. s. 22-38.

Шапошникова,. М. (1983). Парад саксофонов // Музыкальная жизнь, № 3. s. 107-109.

